

เอกสารเผยแพร่

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี 76120 โทรศัพท์ 032 - 593252 - 3 โทรสาร 032 - 593252

 ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ www.huaysaicenter.org

คำนำ

เอกสารเผยแพร่ฉบับนี้ ได้จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นคู่มือในการศึกษาดูงาน และเยี่ยมชมศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วยวิสัยทัศน์ ประวัติความเป็นมา ลักษณะของศูนย์ศึกษา การพัฒนาฯ และแนวทางการดำเนินงาน ความแตกต่างของศูนย์ศึกษา การพัฒนาห้วยทรายฯ กับศูนย์อื่น ๆ หลักการบริหารงาน กรอบการดำเนินงาน และการดำเนินงาน

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารเผยแพร่ฉบับนี้ จักเป็นประโยชน์ต่อผู้เข้า ศึกษาดูงาน ตลอดจนผู้ที่สนใจ เอกสารฉบับนี้ไม่สามารถสำเร็จลงได้ ถ้าไม่ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ร่วมดำเนินการ และเจ้าหน้าที่ของ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ข้อมูล ทำให้คณะทำงานสามารถรวบรวมและเรียบเรียง เอกสาร จนมีเนื้อหาที่สมบูรณ์ จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

งานประชาสัมพันธ์

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
1. ประวัติความเป็นมา	3
2. ลักษณะของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ และแนวทางการดำเนินงาน	4
3. ความแตกต่างของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ กับศูนย์อื่นๆ	6
4. การบริหารงาน	8
5. กรอบการดำเนินงาน	9
6. การดำเนินงาน	10
6.1 การฟื้นฟูสภาพดิน	10
6.2 การฟื้นฟูสภาพป่า	13
6.3 การพัฒนาแหล่งน้ำ	16
6.4 การพัฒนาคุณภาพชีวิต	18
7. หน่วยงานที่ร่วมงานดำเนินงาน	21

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ Hua Sai Royal Development Study Centre

1. ประวัติความเป็นมา

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่พระราช
 นิเวศน์มฤคทายวัน ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ห่างจากกรุงเทพมหานคร
 ตามระยะทางถนนเพชรเกษม ประมาณ 220 กิโลเมตร อันเป็น
 พื้นที่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรม
 ราชโองการให้ประกาศเป็นเขตอภัยทานสัตว์ เมื่อปี พ.ศ. 2467
 ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 22,627 ไร่ แต่เดิมพื้นที่แห่งนี้เป็นผืนป่า
 ขนาดใหญ่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ มีพืชพรรณไม้
 และสัตว์ป่านานาชนิด โดยเฉพาะเนื้อทรายเป็นสัตว์ประจำถิ่น อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

และลงมากินน้ำในลำห้วย จึงได้ชื่อว่า “ห้วยทราย” สภาพพื้นที่
 ตอนบนด้านฝั่งตะวันตกเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ตอนกลางของ
 พื้นที่เป็นที่ราบมีความลาดเอียงไปทางทิศตะวันออก ส่วนตอนล่าง
 ติดกับชายฝั่งทะเล เป็นพื้นที่ป่าชายหาดและป่าชายเลนที่
 อุดมสมบูรณ์เช่นกัน

เมื่อกาลเวลาผ่านไป กอปรกับมีการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น
 ราษฎรได้เข้ามาบุกเบิกแผ้วถางป่า เพื่อประกอบอาชีพทางการเกษตร มีการใช้สารเคมีเกินความ
 จำเป็น ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใน
 พื้นที่มากขึ้นเป็นลำดับในห้วงเวลาไม่ถึง 40 ปี พื้นที่ป่าไม้ได้
 ถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิง ดินขาดการบำรุงรักษาทำให้ธรรมชาติ
 ขาดความสมดุล เกิดความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล
 มีปริมาณฝนลดลง จนมีลักษณะเป็นพื้นที่อับฝน แต่เมื่อเวลามี
 ฝนตก ฝนจะตกหนักกอปรกับมีลมพัดแรง จึงเป็นตัวการสำคัญ
 ที่ทำให้เกิดการชะล้างพังทลาย หน้าดินถูกกัดเซาะเป็นร่องลึก
 เนื่องจากไม่มีพืชคลุมดินเป็นสิ่งกีดขวางการไหลบ่าของน้ำ

เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2526 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ ทรงพบกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทรงมีพระราชดำริข้อความตอนหนึ่งว่า... หากปล่อยทิ้งไว้จะกลายเป็นทะเลทรายในที่สุด... และให้พัฒนาพื้นที่ส่วนหนึ่งในเขตพระราชวังเวศน์มฤคทายวัน เป็นศูนย์

ศึกษาการพัฒนาป่าไม้-เนกประสงค์ มุ่งหมายศึกษารูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมควบคู่ไปกับการปลูกป่า เพื่อฟื้นฟูสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรและปลูกป่า จัดสรรที่ทำกินให้กับราษฎร ที่ได้เข้ามาบุกเบิกทำกินอยู่แต่เดิมให้ได้เข้าอยู่อาศัย และให้ความรู้กับราษฎร ให้ทำการเกษตรอย่างถูกวิธี รวมทั้งให้มีส่วนร่วมในการปลูกป่า ดูแลรักษาป่า ตลอดจนให้ได้รับประโยชน์จากผลผลิตของป่า เพื่อให้ราษฎรจะได้ไม่บุกเบิกทำลายป่าอีกต่อไป และพระราชทานนามว่า "ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ"

2. ลักษณะของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ และแนวทางการดำเนินงาน

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีลักษณะและแนวทางการดำเนินงานดังนี้

2.1 ดำเนินการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย เพื่อแสวงหาแนวทาง และวิธีการพัฒนาให้เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จึงเปรียบเสมือน "ต้นแบบ" ของความสำเร็จที่จะเป็นตัวอย่างให้แก่พื้นที่อื่น ๆ โดยรอบได้ทำการศึกษา

2.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสานงานร่วมมือระหว่างสวนราชการ องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา ทดลอง วิจัย ด้านต่าง ๆ เมื่อประสบผลสำเร็จแล้ว จะนำมาถ่ายทอดสู่ประชาชนในพื้นที่จริง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จึงเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแนวทางการแก้ไขปัญหาระหว่างคน 3 กลุ่ม คือ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ ซึ่งทำหน้าที่พัฒนาและส่งเสริม ส่วนประชาชนจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์ ดังพระราชดำริสความตอนหนึ่งว่า

“...กรม กองต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตประชาชนทุกด้านของการพัฒนา สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปรองดองกัน ประสานงานกัน...”

“ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเป็นศูนย์ที่รวบรวมกำลังทั้งหมดของเจ้าหน้าที่ทุกกรม กอง ทั้งในด้านเกษตรหรือในด้านสังคม ทั้งในด้านงานการส่งเสริมการศึกษามารวมอยู่ด้วยกัน ก็หมายความว่าประชาชนซึ่งจะต้องใช้วิชาการทั้งหลายก็สามารถที่จะมาดู ส่วนเจ้าหน้าที่จะให้ความอนุเคราะห์แก่ประชาชนก็มาอยู่พร้อมกันในที่เดียวกัน เหมือนกัน ซึ่งเป็นสองด้าน ก็หมายถึงว่าที่สำคัญปลายทางคือประชาชนจะได้รับประโยชน์และต้นทุนของผู้เป็นเจ้าหน้าที่จะให้ประโยชน์...”

พระราชดำริ เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2526
ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

2.3 การพัฒนาแบบบูรณาการ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ เป็นตัวอย่างที่ดีของแนวความคิดแบบสหวิทยาการ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในพื้นที่นั้น ๆ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ แต่ละแห่งจะเป็นแบบจำลองของพื้นที่และรูปแบบการพัฒนาที่ควรจะเป็น เพื่อเป็นตัวอย่างว่าในพื้นที่และรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ลักษณะหนึ่ง ๆ นั้นจะสามารถใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ได้อย่างไรได้บ้าง มิใช่การพัฒนาเฉพาะทางใดทางหนึ่ง แต่พยายามใช้ความรู้แต่ละสาขาให้เป็นประโยชน์เกื้อหนุนกับการพัฒนาสาขาอื่น ๆ และระบบของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ควรเป็นการผสมผสาน ไม่เพียงเฉพาะเรื่องความรู้เท่านั้น แต่ต้องมีกรรมผสมผสานการดำเนินงานและการบริหารที่เป็นระบบด้วย

2.4 เป็นศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (one stop service) กล่าวคือ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ มีการศึกษาทดลองและสาธิตให้เห็นถึงความสำเร็จของการดำเนินงานพร้อม ๆ กันในทุกด้าน ทั้งด้านการเกษตร ปศุสัตว์ ประมง ตลอดจนการพัฒนาทางด้านสังคม และการพัฒนาอาชีพ ในลักษณะของ “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” เมื่อผู้สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน สามารถมีให้ศึกษาได้ทุกเรื่องในบริเวณศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ทุกแห่ง ซึ่งประชาชนจะได้รับความรู้รอบด้าน อีกทั้งมีความสะดวก รวดเร็ว ซึ่งนำไปสู่การได้รับประโยชน์สูงสุด

2.5 ผลการศึกษา ทดลอง วิจัยของแต่ละศูนย์นั้น จะเป็นองค์ความรู้ที่นำไปส่งเสริมให้กับราษฎร มีการสาธิตไว้ในพื้นที่ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ราษฎรที่อยู่ในหมู่บ้านรอบ ๆ พื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จะเป็นประชากรเป้าหมายกลุ่มแรกที่จะได้รับประโยชน์ ในการส่งเสริมนั้นทำได้หลายวิธี ทั้งนี้แล้วแต่สภาพสังคมวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ เช่น ให้เกษตรกร เข้ามารับการอบรมในศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ หลักสูตรต่าง ๆ เช่น การเพาะปลูกพืชชนิดต่าง ๆ การขยายพันธุ์พืช การเลี้ยงสัตว์ การประมง ฯลฯ หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมออกไปแนะนำส่งเสริมในหมู่บ้าน หรือเกษตรกรเข้ามาศึกษาดูงานในศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ด้วยตนเองหรือเข้ามาเป็นหมู่คณะ

2.6 เมื่อการส่งเสริมให้หมู่บ้านรอบศูนย์ได้ผลในระดับหนึ่งแล้ว หมู่บ้านเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นหมู่บ้านตัวอย่างให้เกษตรกรพื้นที่อื่น ๆ ที่ห่างออกไปได้เข้ามาศึกษาและดูงานได้ และการขยายผลการส่งเสริมของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จะสามารถขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปเรื่อย ๆ

3. ความแตกต่างของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ กับศูนย์อื่น ๆ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีทั้งหมด 6 ศูนย์ ซึ่งตั้งอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ทั้งนี้เป็นไปตามลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นของแต่ละภูมิภาค ที่มีลักษณะของสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิประเทศที่แตกต่างกัน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวทางให้จัดตั้งศูนย์ฯ ขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของแต่ละภูมิภาค ดังนี้

ภาคเหนือ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่ป่าขุนแม่กวง ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ สาเหตุเกิดจากพื้นที่ป่าเต็งรัง และเป็นเขตพื้นที่ลุ่มน้ำจำนวนมากถูกทำลาย เมื่อเวลาฝนตกเกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน ในฤดูแล้งราษฎรไม่มีน้ำเพื่อการประกอบอาชีพ มีกรมชลประทานเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร สาเหตุเกิดจากแต่เดิมพื้นที่เป็นป่าโปร่ง ราษฎรมีการบุกรุกพื้นที่เพื่อตัดไม้ไปทำฟืน และใช้พื้นที่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม ทำให้หน้าดินถูกชะล้าง ทำให้หน้าดินบางลงทุกปี พื้นดินมีเกลือผุดขึ้นเป็นหย่อม ๆ ทำให้เกิดดินเค็ม มีกรมชลประทานเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน

ภาคใต้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส สภาพพื้นที่มีน้ำท่วมขัง และเกิดดินเปรี้ยวจัด ราษฎรไม่สามารถทำการเพาะปลูกพืชได้ มีกรมพัฒนาที่ดินเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน

ในพื้นที่ภาคกลาง มีที่ตั้งของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ อยู่ 3 ศูนย์ คือ

1. ทางด้านฝั่งตะวันออก ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา สภาพปัญหาเกิดจากราษฎรมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่มันสำปะหลัง กอปรกับพื้นที่มีความลาดเอียง ลักษณะของดินเป็นดินทราย เวลาฝนตกเกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน มีกรมพัฒนาที่ดินเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน

2. ด้านชายฝั่งทะเลตะวันออก ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี สภาพปัญหาเกิดจากราษฎรมีการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน เพื่อประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม พื้นที่เกิดความเสื่อมโทรม มีกรมประมงเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน

3. ทางด้านภาคกลางฝั่งตะวันตก ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมีกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน และเป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพียงศูนย์เดียวที่มีความแตกต่างจากศูนย์อื่น ๆ ในเรื่องของหน่วยงานรับผิดชอบหลักที่บริหารจัดการการดำเนินการของศูนย์ฯ เนื่องจากศูนย์อื่น ๆ หน่วยงานรับผิดชอบหลักจะสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งตำรวจตระเวนชายแดนมีคุณลักษณะสำคัญอยู่ 3 ประการคือ

- 1) สามารถทำการรบได้อย่างหน่วยทหารขนาดเล็ก
- 2) สามารถดำเนินการจับกุมผู้กระทำความผิดตามพระราชบัญญัติที่ได้รับมอบหมายได้อย่างข้าราชการตำรวจทั่วไป
- 3) สามารถดำเนินการช่วยเหลือประชาชนได้อย่างข้าราชการพลเรือนทั่วไป เช่น การช่วยเหลือภัยพิบัติด้านต่าง ๆ เป็นต้น